

Διάλεξη του Ν. Αυγερού
με θέμα:
«Από την Ανθρωπότητα στην Ανθρωπιά»
ΚΕΘΕΑ. Ηράκλειο, Κρήτη.
11/12/2013

Εν αρχή το πρόβλημα. Το πρώτο θέμα που πρέπει να συνειδητοποιήσουμε όλοι είναι ότι μόνο οι νεκροί δεν έχουν προβλήματα. Άρα όσοι έχουν ως μοναδικό στόχο της ζωής τους να μην έχουν προβλήματα, υπάρχει λύση. Το θέμα είναι να το πάρουμε κάπως αλλιώς. Χαίρομαι που μιλήσατε κι έτσι αυθόρμητα μεταξύ σας, αυτό μου επιτρέπει να δράσω και πάνω στη σχέση σας. Δίνουμε πολύ μεγάλη σημασία στο άτομο και λιγότερο στις σχέσεις. Και θα ήθελα να δώσω μια διάσταση στο νόημα της προετοιμασίας. Μερικές φορές λέμε ότι «δεν ήμασταν προετοιμασμένοι και συνέβη». Συνήθως το λέμε για κακό. Εγώ λέω ότι είναι χειρότερα τα πράγματα. Δεν είμαστε προετοιμασμένοι ούτε για τη χαρά. Ποια είναι η ιδέα; Θέλουμε να κάνουμε κάτι το οποίο θεωρούμε ότι είναι καλό, αλλά το κάνουμε από αγγαρεία, γιατί μας είπαν ότι «πρέπει να το κάνεις» και δεν προλαβαίνεις να προετοιμαστείς. Στο θέατρο χρησιμοποιούμε πάρα πολύ την έννοια της πρόβας και πολύ συχνά οι άνθρωποι που κοιτάζουν το θέατρο νομίζουν ότι έχει νόημα μόνο η παράσταση. Η ουσία της παράστασης βρίσκεται στην πρόβα και όχι στην παράσταση. Ξέρετε, άμα δεν είσαι προετοιμασμένος να σηκώσεις μια σημαία, σηκώνεις μια κουρτίνα. Κι είναι μερικοί που δεν καταλαβαίνουν ότι χωρίς προετοιμασία δεν νιώθουν την αξία της πράξης. Σε φάσεις κρίσης βλέπουμε συχνά πολλές κινήσεις, οι οποίες είναι αναστρέψιμες, αλλά μας δίνουν την εντύπωση ότι γεμίζουμε το κενό μας. Και μετά όταν ρωτάει κάποιος στο τέλος της ημέρας «τι έκανες ακριβώς;», περιγράφεις το πρόγραμμα και συνειδητοποιείς εκείνη τη στιγμή ότι απλώς κινήθηκες μέσα στην πόλη -μπορεί η πόλη να είναι ο χώρος σου, μπορεί να είναι το δωμάτιό σου- και στο τέλος λες «αν πραγματικά το καταλάβαινα, ποια είναι η διαφορά με τον καναπέ;»

Είναι μερικοί που νομίζουν ότι επειδή βγαίνουν απ' το σπίτι, πηγαίνουν στο καφενείο, συζητάν, ξανά έρχονται στο σπίτι, έχουν κάνει κάτι το ουσιαστικό. Κι είναι ριζικά διαφορετικό γι' αυτούς απ' το να κάθεται στον καναπέ. Άμα συνειδητοποιήσουν τι άσκοπη είναι η συζήτηση που έχουν στο καφενείο, τότε θα μπορούσαν να σκεφτούν ότι μπορεί και στον καναπέ να ήτανε καλύτερα. Βλέπετε, επειδή υπάρχει, υποτίθεται, μια ζώνη επαφής με τους άλλους, νομίζουμε ότι έχουμε κάνει κάτι. Και μπερδεύουμε -εφόσον είμαστε και των ορισμών- το «κοιτάζω» με το «βλέπω». Το ερώτημα που πρέπει να θέσουμε στον εαυτό μας είναι «είμαστε έτοιμοι να δώσουμε έναν αγώνα, ακόμη κι αν αυτός ο αγώνας είναι της χαράς;» Δηλαδή, -γιατί σας βλέπω κατσούφηδες- θέλουμε να κάνουμε μια έκπληξη σε κάποιον. Δεν προετοιμαζόμαστε να κάνουμε την έκπληξη, όλη η ιδέα μας είναι να γίνει η έκπληξη από τον άλλον. Άρα το κάνουμε αυτό, προετοιμαζόμαστε υποτίθεται να κάνουμε την έκπληξη, του δίνουμε το δώρο και δεν έχει καμία αντίδραση. Μη μου πείτε ότι δεν έχει συμβεί αυτό. Και λες τελικά, το προετοιμάζα για να δεχτεί αυτό; Μιλάμε για

δώρο, δηλαδή είναι αντικειμενικά. Ας πούμε ο Μιχάλης -εγώ τον νιώθω και φίλο μου- και θέλω απλώς να του δώσω ένα δώρο, αλλά δεν το κάνω ούτε με ιδιοτέλεια, δεν υπάρχει τίποτα το παράξενο. Παρόλα αυτά ο Μιχάλης μου λέει «ευχαριστώ». Σκέτο; Ναι σκέτο, σκέτο, όπως πίνει τον καφέ. Τι θέλω να πω; Μετά δεν έχω καμία απόδοση της πράξης, γιατί δεν τον είχα προετοιμάσει.

(Τοποθετώντας το κινητό στο αυτί του κάνει πως μιλάει)

«-Μιχάλη τι κάνεις το βράδυ;

-Γιατί ρωτάς;

-Θα σου πω μετά, θα σου πω. Σίγουρα μπορώ να 'ρθω;»

Βλέπετε, δεν έχω πει τίποτα, αλλά ο άλλος αναγκάζεται να προετοιμαστεί, σου λέει «τι θα κάνει;» Άρα, αν θέλετε, είναι το σύνδρομο της αλεπούς. Η αλεπού λέει στον Μικρό Πρίγκιπα «πρέπει να έχω μια συγκεκριμένη ώρα που θα βρεθούμε, έτσι ώστε να προετοιμαστώ και να ξέρω. Άμα τώρα εγώ πάω -όπως πηγαίναμε και παλιά, γιατί ο Μιχάλης είναι και παραδοσιακός- σε επίσκεψη χωρίς να προετοιμάσω καθόλου την επίσκεψη -μη μου πείτε ότι δε το 'χετε κάνει, εμείς το κάναμε συνήθως με τη γιαγιά. Άρα, έλεγε «σήμερα, παιδιά, επίσκεψη». Άρα ξαφνικά ντυνόμασταν και πηγαίναμε στην επίσκεψη. Χωρίς καμία προετοιμασία. Συνήθως βλέπαμε μια κυρία με πιτζάμες, το κλασικό που είχαμε, μας έβλεπε απ' το μπαλκόνι, μετά ξαναέφυγε, μετά πήγαινε να ντυθεί, προσπαθούσε να γίνει ωραία μέχρι να φτάσουμε εμείς, βέβαια εμείς ήμασταν ήδη εκεί άρα δε μπορούσε να γίνει ωραία, γιατί είχαμε φτάσει ήδη... και πατάω το κουμπί και χτυπάει το κουδούνι. Άρα, όταν βλέπουμε λοιπόν την κυρία, αμέσως το θέμα της είναι «γιατί δεν πήρατε τηλέφωνο;» Όλες οι συζητήσεις στις απρόοπτες επισκέψεις άρχιζαν μ' αυτό. Τώρα βέβαια είμαστε πιο ευγενικοί, τώρα παίρνουμε τηλέφωνο. Και οι άλλοι είναι ακόμη πιο ευγενικοί, λένε «δεν μπορώ». Τι θέλω να σας πω; Θυμάμαι μια μεγάλη καταπίεση που 'χαμε απ' τη γιαγιά μας είναι ότι δε μας άφηνε να πιούμε την πορτοκαλάδα του ψυγείου. Όλες τις άλλες ήταν μια χαρά, η πορτοκαλάδα του ψυγείου ήταν για τον επισκέπτη. Τι θέλω να σας πω σε φάση της κρίσης; Εμείς βλέπαμε συνεχώς αυτή την πορτοκαλάδα -βέβαια μερικές φορές κάναμε και κομπίνες, την πίναμε και βάζαμε άλλη- αλλά η ιδέα ήταν να υπάρχει. Φάση κρίσης τώρα. Πεθαίνει ο κόσμος κι η πορτοκαλάδα μένει στο ψυγείο. Τι εννοώ μ' αυτό; Μετά κανένας δεν ερχόταν να την κάνει επίσκεψη. Και σε κάποια φάση έπρεπε να της εξηγήσουμε ότι «δεν είναι ανάγκη να την κρατάς την πορτοκαλάδα, έτσι όπως είναι η κοινωνία δεν θα έρθουν». Άρα, λοιπόν, από την πορτοκαλάδα και μετά να αναρωτηθείτε αν έχετε πορτοκαλάδα στο σπίτι σας. Να αναρωτηθείτε αν εσείς που βλέπετε εδώ, θα χαιρόσασταν να δείτε τον άλλον στο σπίτι σας. Ή αν έχετε κουρτίνες στο σπίτι σας. Γιατί μπορεί εδώ να είναι ωραίος ο χώρος γιατί δεν έχει κουρτίνες και έχει πολλές πορτοκαλάδες.

Προσπαθώ να σας πω το εξής. Άμα δεν είμαστε ετοιμασμένοι να δεχτούμε την ύπαρξη του άλλου, αυτή η ύπαρξη μας ενοχλεί. Γιατί νιώθουμε μια πληρότητα με τη ζωή μας και λέμε «τι έρχεται τώρα;». Ενώ αν ξέραμε απ' την αρχή ότι ζούμε σ' ένα πλαίσιο κενότητας κι ότι υπάρχουμε μέσα απ' το συνυπάρχουμε θα καταλαβαίναμε

ότι όταν είμαστε ακόμη και μέσα στο σπίτι μας, μάς λείπει κάποιος. Ποιος; Ο επισκέπτης. Παλαιότερα υπήρχαν παραδόσεις σε διάφορες κοινωνίες, όπου όταν στήναμε το τραπέζι βάζαμε κι ένα άλλο πιάτο. Προσπαθήστε να το κάνετε το βράδυ όταν θα επιστρέψετε, να δείτε τις αντιδράσεις. Αυτό νομίζω που έχει σημασία είναι ότι σε φάση κρίσης αυτό το πιάτο αποκτάει μεγαλύτερη σημασία από το πιάτο που είναι μπροστά σας. Να θυμόμαστε λοιπόν ότι αυτά τα πιάτα που θα παραμείνουν κενά μπορεί να είναι ενδεικτικά του τι θα γίνει στο μέλλον. Μας συμβαίνει να έχουμε ανθρώπους που πεθαίνουν, να έχουμε δικούς μας που πεθαίνουν, λόγω ηλικίας, λόγω ασθένειας κτλ. Δε μιλάω αναγκαστικά στο πλαίσιο της εξάρτησης άρα μη μου το βάζετε εκεί, είμαστε σε πιο γενικό πλαίσιο. Ας πούμε ότι έχετε έναν παππού που συνήθως βάζει το πιάτο και επέμενε να το κάνει η γιαγιά. Μετά θα δείτε ότι όταν θα πεθάνει ο παππούς δε θα υπάρχει κανένας να επιμένει για το πιάτο. Σιγά-σιγά, αν νιώθετε την έννοια της παράδοσης, θα πείτε «βάλτε το πιάτο και του παππού». Που δεν είναι του παππού, είναι αυτό που ήθελε να δίνει ο παππούς. Άμα έρθει πραγματικά κάποιος ο οποίος είναι φτωχός σ' αυτή την οικογένεια, η οποία είναι ήδη προετοιμασμένη για να δεχτεί κάποιον, μπορεί και να ξαφνιαστεί, γιατί στην πραγματικότητα το αντικείμενο έχει γίνει κείμενο χωρίς υποκείμενο. Δηλαδή, βάζουν το πιάτο, αλλά δε πιστεύουν πραγματικά ότι θα υπάρχει κάποιος. Όσον αφορά το πιάτο, σας το λέω, επειδή το έζησα και στην Κύπρο με γυναίκες αγνοουμένων. Εκεί παίρνει μια άλλη διάσταση και βλέπετε μια γυναίκα που φοράει μαύρα και στο τραπέζι αφήνει πάλι ένα πιάτο, και ξέρετε όπως είναι λίγο πιο παραδοσιακό, βλέπετε αν το πιάτο είναι στην κεφαλή ή αν είναι αλλού. Ανάλογα με αυτό ξέρετε αν είναι για τον άνδρα ή για τα παιδιά. Έχετε φάει ποτέ σε σπίτι όπου να υπάρχει ένα κενό πιάτο για άλλον που δεν είναι το δικό σας; Ε αυτό είναι μια καλή προπόνηση. Γιατί το λέω αυτό; Γιατί ξαφνικά καταλαβαίνεις τι σημαίνει πόνος μέσα στη σιωπή. Δηλαδή η γυναίκα σε σερβίρει, δεν κάνει απολύτως τίποτα, δεν μιλάει για το πιάτο, δεν μιλάει για τη θέση, ενώ είναι πανταχού παρούσα η θέση αυτή και το πιάτο, και λες τώρα θα μιλήσουμε γι' αυτό το θέμα ή δε θα μιλήσουμε; Απλώς, το δείχνει ότι υπάρχει. Οι κραυγές στον τομέα του πόνου είναι πάντα καλές. Γιατί υπάρχει μήνυμα. Είναι πιο σπάνιοι οι άνθρωποι που είναι ικανοί να ακούσουν τη σιωπή. Γιατί η σιωπή είναι αυτό που έχει μείνει στον άνθρωπο όταν έχει ξεπεράσει τα όρια του πόνου και δεν μπορεί καν να το εκφράσει. Έχει λοιπόν μεγάλη σημασία και ειδικά και ο ρόλος εδώ των ανθρώπων, και του Νίκου και του Μιχάλη, τους βάζω στο ίδιο πακέτο σήμερα - τον Μιχάλη βέβαια τον πιέζω περισσότερο γιατί γνωρίζομαστε- αλλά η ιδέα είναι ότι πρόσεχε, γιατί βοηθάς την βοήθεια. Αυτός που βοηθάει τον οδηγό του ασθενοφόρου πρέπει να είναι πολύ προσεκτικός, γιατί άμα κάνει κάτι στραβό και μετά ο οδηγός είναι στο δρόμο... Για να το κάνω λίγο πιο απλό ας πούμε ότι είναι το συνεργείο του ασθενοφόρου. Είναι ένα αμάξι σαν όλα τα άλλα και λέτε εσείς «εντάξει, αφού είναι σοβαρός επαγγελματίας πρέπει να το προσέχει σαν όλα τα αμάξια». Εγώ λέω τώρα στον Μιχάλη «όχι, πρόσεχε, γιατί αυτό το αμάξι λειτουργεί πάντα σε ακραίες καταστάσεις, δεν πηγαίνει για βόλτα ποτέ, άρα άμα υπάρχει κάτι στη μηχανή ή στον κινητήρα, όπου να 'ναι, που να σε απασχολεί πες το». Δηλαδή ο άλλος, όταν θα το ζήσει, θα προσπαθεί να σώσει μια ζωή και θα πρέπει να προσπαθεί να σώσει και το αυτοκίνητο. Για μένα το θέμα της ευθύνης και της μετα-ευθύνης είναι πολύ

σημαντικό. Δηλαδή ο διαχειριστής ενός νοσοκομείου δεν είναι απλώς ο διαχειριστής μιας επιχείρησης. Ενώ μοιάζει πάρα πολύ. Γιατί το θέμα είναι ότι η αξία παραμένει ο άνθρωπος κι όταν είναι ακραίες οι καταστάσεις δεν προλαβαίνουμε. Αυτό σας το λέω για το θέμα της προετοιμασίας.

Φανταστείτε τώρα ότι δεν είναι ασθενοφόρο, είναι αυτός που φέρνει το δώρο. Ας πούμε ότι είναι δωροφόρος. Είναι το δώρο της έκπληξης, δηλαδή θες να το χαρεί κάποιος και ο Μιχάλης αποφασίζει ότι στέλνει λουλούδια στη γυναίκα του, γιατί είναι ας πούμε εκτός, μπορεί να είναι και εξωτερικό, και παίρνει τηλέφωνο κάποιον και λέει «να στείλετε λουλούδια την τάδε μέρα, μη κάνετε λάθος, τότε γιορτάζει». Ας πούμε ότι δεν το κάνει ο άλλος, αργεί, δεν έγινε, εντάξει, λουλούδια είναι, τι μας νοιάζει. Όλα αυτά που θα έχει βάλει ο Μιχάλης μέσα στο timing των λουλουδιών είναι δύσκολο να το καταλάβει ο άλλος που απλώς διαχειρίζεται μια επιχείρηση λουλουδιών. Και όταν μετά θα δείτε ας πούμε το βλέμμα του Μιχάλη να βλέπει τη γυναίκα του, αλλά να μη μπορεί να της πει «ξέρεις εγώ, το είχα προβλέψει να το 'χεις, αλλά τέλος πάντων δεν έγινε» και λοιπόν έρχεται την επόμενη μέρα, αυτός τώρα να είναι σίγουρος ότι έχει σταλεί κι ήταν έκπληξη, φτάνει την επόμενη μέρα και καταλαβαίνει ότι δεν έχει γίνει τίποτα... Αυτό πρέπει να το καταλάβει ο λουλουδάς. Και γι' αυτό, ακόμα και για εμπορικούς λόγους, πάντοτε σας λένε ακόμη κι αν δεν το πείτε «τι να γράψω πάνω στην κάρτα, τι είναι αυτό, σε ποιόν απευθύνεται;» Μερικές φορές έχουμε και ανθρώπους λίγο πιο εξελιγμένους, συνήθως είναι γυναίκες σε λουλουδάδικα, και της λέτε «θέλω να κάνω αυτό το δώρο» και αρχίζει «είναι ποια κυρία, ποιάς ηλικίας, ποιά είναι ακριβώς η σχέση» και διαλέγει αυτή τα λουλούδια γιατί λες εσύ... «όλα λουλούδια είναι». Ξέρετε πόσο μεγάλη σημασία έχει η επιλογή του λουλουδιού εκείνη τη στιγμή; Γιατί η γυναίκα που θα το δεχτεί -μη το παίρνετε με σεξισμό γυναίκα κι άντρα, το πήρα σαν παράδειγμα. Αυτός που το δέχεται, δέχεται το αντικείμενο, αλλά δεν μπορεί να βρει όλο το παρασκηνιακό που έχει γίνει από πίσω, ότι υπήρχε μια συζήτηση, σχετικά με το αν θα το κρατήσετε πολύ καιρό, λίγο καιρό, είναι πρόσφατο, είναι σημαντικό, είναι συμβολικό, είναι επέτειος... Λέω λοιπόν ότι στον τομέα της βοήθειας μερικές φορές δίνουμε την βοήθεια χωρίς να εξηγούμε στον άλλον ότι βοηθάμε. Άρα κατά συνέπεια τι καταλαβαίνει; Καταλαβαίνει ελεημοσύνη. Αυτό που έχει σημασία, λοιπόν, με τους άλλους και με τον εαυτό μας είναι κατά πόσο υπάρχει συνείδηση της πράξης. Όταν υπάρχει απλώς σκέψη της κίνησης είτε γίνει είτε δε γίνει, δεν πειράζει. Το λέω συχνά με το θέμα των παιδιών. Έχετε ένα παιδί και του λέτε «αν είσαι καλό παιδί θα σου πάρω παγωτό». Είναι καλό παιδί, μετά ξεχνιέστε και το παιδί περιμένει αλλά δεν το λέει και μετά ξαφνικά το θυμάστε, αλλά έχει κλείσει ο παγωτατζής, άρα του κάνετε δώρο μια καραμέλα. Μετά φτάνει στα τριάντα του και σας λέει «ξέρεις, εγώ ήθελα παγωτό». Και λες «τι να κάνω, να πάω να του αγοράσω παγωτό, να του πω να, πάρε το παγωτό τώρα;» Τι θέλω να πω μ' αυτό. Μπορεί εμείς να ταυτίζουμε το παγωτό με την καραμέλα, γιατί θεωρούμε ότι είναι δώρο, αλλά δεν έχουμε προετοιμάσει τον άλλον. Άρα είναι άκυρο. Γι' αυτό λέω συχνά στους γονείς, μην υπόσχεστε στα μικρά παιδιά αυτό που δεν μπορείτε να τηρήσετε, γιατί ενώ εσείς νομίζετε ότι δεν είναι πολύ σημαντικό, για το μικρό παιδί έχει τεράστια σημασία. Και η απογοήτευσή του είναι

τόσο μεγάλη που δεν έχει καμία σχέση μ' αυτό που θα δώσετε, ό,τι και να δώσετε. Δεν πιάνει πια. Έληξε το παιχνίδι.

Αλλά το θέμα είναι πώς να πιάσετε τους άλλους ανθρώπους. Σας άκουγα που είπατε ας πούμε ότι σε φάση κρίσης οι άνθρωποι ή συσπειρώνονται ή απομακρύνονται. Είναι γεγονότα που γνωρίζουμε και σε φάσεις πολεμικές. Είναι πολύ απλό, υπάρχει ένα όριο. Όταν έχουμε ξεπεράσει ένα όριο δεν έχει πια κανένα νόημα ποιός είναι μαζί μας, ακόμη κι αν είναι κοντά μας, γιατί δεν ξέρουμε πια τι είναι να είναι μαζί. Υπάρχουν πολλά άτομα που είναι κοντά, που είναι δίπλα, και δεν είναι ποτέ μαζί. Και υπάρχουν άνθρωποι, που παρόλο που δεν είναι κοντά ή δίπλα, είναι πάντα μαζί. Το βλέπετε αυτό ακόμη και στις οικογένειες. Μερικές φορές λέτε -ας πούμε είναι ο αδερφός σου ή η αδελφή κτλ- και όταν σας λένε πάνω σε ποιόν βασίζεσαι στην ζωή, λέτε, «στον φίλο μου τάδε», ο οποίος μένει στου διαόλου την μάνα. Κι αναρωτιέσαι «μα πώς». Και λες «αυτός, οποιαδήποτε ώρα κι αν του τηλεφωνήσω...». Είναι σαν να είναι άμεσα συνδεδεμένοι. Μερικές φορές ο ίδιος μας ο αδερφός μας ή η αδερφή μας δεν κάνουν τίποτε. Δε σας λέω για δυσκολίες που μπορεί να είναι του τύπου η μάνα σας να είναι άρρωστη κι ο άλλος να μη βοηθάει ποτέ, που αυτό είναι ένα άλλο θέμα, της τριβής της εξωτερικής, αλλά για το θέμα της εμπιστοσύνης, που σημαίνει ότι επιλέγουμε τελικά ποιός θα μας απογοητεύσει αν δεν το κάνει. Έχει μεγάλη σημασία αυτό που λέω, προσέξτε. Ακόμη και τον αδερφό σας δεν τον επιλέγετε, γιατί δεν σας απογοητεύει πια, γιατί δεν μπορεί να βασιστείτε πάνω του. Ενώ αυτόν που έχετε επιλέξει, ας το πούμε τον κολλητό ή την κολλητή σας, άμα δεν το κάνει -ενώ μπορεί να είσατε και άδικοι, δηλαδή τον παίρνετε δύο η ώρα το πρωί και του λες «χρειάζομαι αυτό» και σου λέει «δεν είμαι εδώ» και αυτό δεν το έχετε βάλει στο μυαλό σας. Έχει μεγάλη σημασία λοιπόν να υπάρχουν αυτοί οι άνθρωποι. Μερικές φορές αυτοί οι άνθρωποι δυστυχώς δεν υπάρχουν. Και γι' αυτό υπάρχουν οι σύλλογοι. Οι σύλλογοι για μένα είναι το εξής. Είναι οι άνθρωποι που δεν υπάρχουν. Δηλαδή αντικαθιστούν τους ανθρώπους που θα 'πρεπε να υπάρχουν. Αλλά έτσι όπως τα 'φτιαξε η κοινωνία, έτσι όπως τα 'φτιαξε η ζωή, δεν υπάρχει κανένας. Αλλά το θέμα είναι να μην είναι σαν τον δικηγόρο, που πηγαίνει στο δικαστήριο για να αποτελεί την άμυνα ενός ατόμου κι επειδή δεν έχει την οικονομική δυνατότητα να έχει αυτός δικηγόρο, τον έχουν βάλει επίτηδες απ' το δικαστήριο. Είναι διαδικασία κλασσική. Πολύ συχνά αυτοί οι δικηγόροι, δυστυχώς, δεν δίνουν μεγάλη σημασία σ' αυτές τις υποθέσεις, γιατί ξέρουν ότι το ποσοστό θα είναι σχεδόν μηδενικό, ότι είναι υποχρεωτικό, ότι είναι μια αγγαρεία και ελπίζουν να είναι μια μικρή υπόθεση. Ενώ για τον άλλον -τώρα σας το λέω και βιωματικά, γιατί είμαι και διερμηνέας μεταφραστής στα δικαστήρια- τον βλέπεις τον άλλον που κατηγορείται και ο δικηγόρος του, που εσείς ξέρετε ότι είναι το τίποτα, γι' αυτόν είναι ο Θεός. Και είναι ο μόνος που τον ακούει. Και δεν ξέρει καν τη γλώσσα -κι επειδή είμαι σε δύσκολες περιπτώσεις όπου είναι στη Γαλλία και αφορούν υποθέσεις που ο άλλος δεν μιλάει τη γλώσσα, για να είμαι εγώ πρέπει ο άλλος να μη μιλάει τη γλώσσα. Άρα, η ιδέα είναι ότι είναι μόνος του, είναι σ' ένα χώρο όπου δεν καταλαβαίνει καθόλου τη γλώσσα, έρχεται ο διερμηνέας, εκεί πέρα χαίρεται γιατί βλέπει έναν άνθρωπο. Πριν, βλέπει μόνο άτομα, δεν ξέρει τι είναι αυτοί, δηλαδή έχει κάνει σίγουρα κάποια παράβαση

άρα ξέρει για ποιο πράγμα μιλάμε αλλά δεν ξέρει τι λένε όλοι οι άλλοι γι' αυτόν. Έρχεται μετά ο δικηγόρος. Εκεί πέρα είναι σαν να έρχεται ο Θεός. Ο διερμηνέας είναι βέβαια ο προφήτης, λέει «ο Θεός θα 'ρθει». Και μετά ξαφνικά βλέπετε ότι ο Θεός δεν έχει το επίπεδο του ίδιου. Και τώρα εσείς τραβάτε ένα κουπί ως προφήτης και λέτε «εντάξει, θα δείτε, μπορεί και να είναι καλός». Ενώ ο άλλος καταλαβαίνει ακόμα κι απ' τις μεταφράσεις κι εσείς βέβαια καταλαβαίνετε ακόμα καλύτερα γιατί σας λέει ο δικηγόρος «μη του πείτε αυτό»... ή «να του πείτε αυτό αλλά τέλος πάντων θα το δούμε μετά». Τώρα έχετε ένα πρόβλημα στην δεοντολογία της μετάφρασης και πρέπει να υπάρχει ένα ενδιάμεσο. Τι θέλω να σας πω; Όταν δεν υπάρχει πια κανένας, τι μπορούμε να κάνουμε; Πρώτα απ' όλα υπάρχει το πλαίσιο της ανθρωπιάς. Η ανθρωπιά δεν αρχίζει από τον άνθρωπο. Αρχίζει από τη συνειδητοποίηση ότι ανήκει στην Ανθρωπότητα. Σ' ένα θεατρικό, 'Περιμένοντας τον Γκοντό', -θυμάστε, μ' αρέσει αυτό το παράδειγμα- υπάρχει κάποιος που είναι κάτω, και είναι οι 2 φίλοι, αλλά αυτούς τους είχε πλακώσει στο ξύλο, κι αυτός έχει πέσει και πονάει και λέει «σώστε με» κι αυτοί τώρα συζητούν -γιατί τον φοβούνται κιόλας- αλλά συζητούν μαζί και λένε «να τον σώσουμε ή να μη τον σώσουμε» και στο τέλος κάνουν την εξής παρατήρηση και λένε «εδώ πέρα είμαστε μόνο εμείς οι δύο, αν δεν τον βοηθήσουμε, δεν θα τον βοηθήσει η Ανθρωπότητα. Και τον βοηθούν, παρόλο που φοβούνται».

Μερικές φορές βρισκόμαστε σε καταστάσεις ακραίες. Και λες -τόρα είναι μια αντιμετώπιση του κυνισμού- λέει ο άλλος «δεν θέλω να το δω, δεν με αφορά, ας κάνει ό,τι θέλει». Και αυτό που λέω μερικές φορές και στους μαθητές μου είναι «αν το δείτε έτσι, φανταστείτε ότι δεν θα 'ρθει κανένας άλλος». Φανταστείτε ας πούμε ότι έχετε κάποιον που είναι άπορος και είναι στον δρόμο και τον βλέπετε-είναι πιο καλό το παράδειγμα σήμερα επειδή κάνει κρύο- και τον βλέπετε να τουρτουρίζει και απλώς περνάτε. Και περνάτε και λέτε «ο καημένος», αλλά δε του μιλάτε. Αυτό που προσπαθώ να πω στον τομέα της βιοηθικής είναι ότι αν δεν πας να τον δεις, μπορεί και να μη πάει κανένας. Άρα, μπορεί και να μη πάει ποτέ η Ανθρωπότητα. Άρα αυτός ο άνθρωπος είναι ήδη νεκρός από την πλευρά της Ανθρωπότητας, επειδή εσύ το αποφάσισες. Και άμα τον αγγίζεις, μπορεί να νιώσει ότι τελικά η Ανθρωπότητα υπάρχει. Για εσάς είναι απλώς μια κίνηση, γι' αυτόν είναι μια πράξη. Λέω λοιπόν ότι αυτές τις δυσκολίες όταν τις συνειδητοποιούμε, μετά καταλαβαίνουμε ένα πράγμα που είναι πολύ σημαντικό, είναι ότι σπάνια έχουμε πολύ μεγάλες δυσκολίες. Αν ξέρατε πόσο σπάνιο είναι. Ενώ όταν είμαστε σ' αυτή τη δυσκολία, έχουμε την εντύπωση ότι όλες οι δυσκολίες του κόσμου έχουν πέσει πάνω μας. Και ξαφνικά βλέπετε έναν άλλον και καταλαβαίνετε τώρα ότι αυτό το θέμα που λέτε ότι έχετε εσείς... Σας δίνω ένα παράδειγμα ογκολογικό. Ήταν μια συζήτηση μεταξύ των παιδιών που είχαν ασθένεια και μια τηλεδιάσκεψη με παιδιά που δεν είχαν ασθένεια. Τα παιδιά που είχαν ασθένεια είχαν όλα σκουφάκια. Και εκεί πέρα είχαμε μια συζήτηση μετά με τους γιατρούς και έλεγα «τα σκουφάκια γιατί τα βάζουν;» Και έλεγαν «για να μην ενοχλήσουν τους υγιείς δείχνοντάς τους την ασθένεια». Και λέω «γιατί οι υγιείς δεν βάζουν σκουφάκια, για να ενοχλήσουν τους ασθενείς ότι δεν έχουν ασθένεια;» Μου λέει ο γιατρός, λοιπόν, ότι «σκέφτεσαι κάπως παράξενα εσύ». Βέβαια μην ανησυχείτε, εγώ ήμουν από την πλευρά με τα σκουφάκια. Μερικές φορές

νομίζουμε ότι είμαστε μοναδικοί. Όταν είμαστε στην καλή διάθεση νομίζουμε ότι είμαστε οι μοναδικοί στο καλό, ενώ όταν είναι τα πράγματα χάλια, ότι είμαστε μοναδικοί στο κακό. Άμα συνειδητοποιήσουμε ότι δεν είμαστε μοναδικοί ούτε στο ένα ούτε στο άλλο αλλά ότι είμαστε ουσιαστικοί, γιατί ανήκουμε στην ίδια Ανθρωπότητα, τότε τα πράγματα τα βλέπεις κάπως διαφορετικά. Έχετε δει ποτέ ένα δάχτυλο να χτυπάει το δάχτυλο, το δικό του, από το δικό του χέρι; Ποιό από τα δάχτυλά σας είναι μοναδικό;

(από το κοινό)

-«Όλα είναι το ίδιο».

-Εδώ είναι η διαφορά. Η διαφορά κάνει τη διαφορά. Δεν είναι όλα το ίδιο.

- Το ένα είναι κοντό, το άλλο είναι μακρύ.

- Ναι, αλλά είναι όλα στο ίδιο πράγμα. Στην πραγματικότητα δεν είναι μοναδικά, αφού είναι πέντε. Μπορεί να έχουμε διαφορές που κάνουν την διαφορά αλλά στην πραγματικότητα είναι ο συνδυασμός που έχει μεγάλη σημασία, και τελικά είναι το χέρι. Όταν το δάχτυλο ξέρει ότι το άλλο δάχτυλο ανήκει στο ίδιο χέρι, δομικά δεν μπορεί να το χτυπήσει. Όταν τα δύο χέρια ξέρουν ότι ανήκουν στο ίδιο σώμα δεν χτυπάει το ένα το άλλο, παρά μόνο για χαρά. Άμα σκεφτείτε τώρα ότι εμείς οι δύο είμαστε τα δύο χέρια απ' το ίδιο σώμα -γι' αυτό μ' αρέσει αυτή η προσέγγιση της φιλίας για την οποία λέμε ότι η φιλία είναι μία οντότητα σε δύο σώματα. Βλέπετε; Άρα, εμείς έχουμε την τάση να λέμε είναι ένα άτομο, ένα άλλο άτομο και αποκτούν μια σχέση. Άμα σκεφτείτε ότι το κάναμε ανάποδα. Σαν ιδέα νοητική είναι η ιδέα του κέρματος. Το κέρμα έχει νόημα ως κέρμα μόνο όταν είναι και τα δύο μαζί. Δεν έχετε ποτέ ένα κέρμα που να έχει δύο κορόνες ή δύο γράμματα. Άρα, άμα το σκεφτείτε ότι αντιπροσωπεύει σαν μοντέλο τη φιλία θα πείτε «κοίτα είναι παράξενο αυτό το μοντέλο, γιατί δεν έχει νόημα ένα κέρμα που έχει μία όψη όποια και να είναι». Ενώ εμείς λοιπόν δίνουμε περισσότερο σημασία στα άτομα. Αν δώσουμε περισσότερο σημασία στη σχέση μπορεί να έχουμε σαν νοητικό μοντέλο το κέρμα και να πούμε τελικά αν είναι κορόνα και είμαι γράμμα, μόνοι μας δεν είμαστε τίποτα. Μόνο όταν είμαστε και οι δύο μαζί είμαστε το νόμισμα. Αν δούμε τα πράγματα έτσι τότε μπαίνουμε σιγά-σιγά μέσα στη θεωρία της κενότητας. Φανταστείτε τώρα ότι το κέρμα είναι η Ανθρωπότητα και έχει πολλές όψεις. Αν το συνειδητοποιήσετε αυτό προσεγγίζετε εντελώς διαφορετικά τον κόσμο. Γιατί θα καταλάβετε ότι από μόνος σας δεν είστε τίποτα, αλλά είσαστε ουσιαστικός και ουσιαστική επειδή ανήκετε στο άλλο. Αυτό σημαίνει ότι όταν το συνειδητοποιείτε έχετε και ευθύνες. Εμείς λέμε όταν κάποιος κάνει κακό στον εαυτό του, του λέτε: «μη το κάνεις αυτό» σας λέει «εγώ κάνω ό,τι θέλω με το σώμα μου, κάνω ό,τι θέλω. Είμαι ελεύθερος-είμαι ελεύθερη». Είναι επειδή θεωρεί ότι είναι μοναδικός. Άμα του λέγατε ότι «ξέρεις, δεν έχεις δικαίωμα να κάνεις ό,τι θέλεις γιατί όταν χτυπάς το σώμα σου χτυπάς και την Ανθρωπότητα». Έχει μεγάλη σημασία λοιπόν το πώς βλέπουμε τα πράγματα. Αν είναι σε τοπικό επίπεδο ή σε ολικό επίπεδο. Συχνά, τα άτομα κάνουν μία υπέρβαση και φτάνουν ως το επίπεδο της οικογένειας. Για μένα οι σύλλογοι είναι ακριβώς οι

άνθρωποι που κάνουν μια υπέρβαση και κατεβαίνουν ως το επίπεδο του ανθρώπου. Άμα σκεφτείτε τι είναι ένας σύλλογος θα δείτε ότι μοιάζει με το νόμισμα. Άμα πάρετε ένα άτομο από το σύλλογο μόνο, κατά πόσο αντιπροσωπεύει το σύλλογο; Καθόλου. Θα χρειαστείτε να έχετε αρκετά άτομα για να πείτε ότι «αυτός είναι ο σύλλογος». Όταν έχετε επιπλέον έναν σύλλογο που είναι διαχρονικός, όπου υπάρχουν άτομα που μπαίνουν, που βγαίνουν, τότε αν αναρωτηθείτε τι είναι ο σύλλογος θα έχετε το πρόβλημα που έχετε με το Βυζάντιο. Θα πείτε «στο Βυζάντιο ποιοι ήταν οι άνθρωποι οι πολύ σημαντικοί για να κρατήσει χίλια χρόνια;» Είναι αυτό που βλέπω εγώ με τους θεσμούς τους ανθρωπιστικούς που είναι και μακρόχρονοι, λέτε: «Αφού έχουν αλλάξει όλοι, ποιος είναι αυτός ο θεσμός; Στην πραγματικότητα, ποιο είναι το πνεύμα; Πώς έχει διατηρηθεί αυτό το πνεύμα, ενώ δεν υπάρχει κανένα από τα ιδρυτικά μέλη;»

Άρα, κανονικά όταν κάνετε μια ιδρυτική πράξη λέτε «ωραία, θα είναι αυτή». Μετά, αυτή σιγά-σιγά με την πάροδο του χρόνου ή μπορεί να είναι ακόμα κι από τον θάνατο, έχει εξαφανιστεί. Έρχεται μετά η λεγόμενη δεύτερη γενιά, τρίτη γενιά. Κατά πόσο μπορεί να πείτε ότι είναι το ίδιο; Κι όμως, υπάρχουν σύλλογοι που τα καταφέρνουν. Δηλαδή άμα σκεφτείτε έναν μεγάλο σύλλογο, όπως είναι ο Ερυθρός Σταυρός, κανένας δεν είναι εδώ, από τα ιδρυτικά μέλη. Κι όμως συνεχίζει να κάνει με τον ίδιο τρόπο την ίδια αποστολή, τον ίδιο στόχο. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει ένα πνεύμα. Αυτό το πνεύμα υπήρχε πριν το ιδρυτή ή όχι; Σίγουρα υπήρχε, απλώς ο ιδρυτής το υλοποίησε. Είπε ότι «αυτό που θα 'πρεπε να είναι, θα είναι αυτό» και μετά λέει «ποιος θα 'ναι μαζί μου». Μαζί, μαζί, όχι δίπλα, όχι κοντά. Και ο άνθρωπος, αν θέλετε, για να είναι απλώς μια ύπαρξη, μπορεί να το κάνει, μέσω του ατόμου. Για να ζει ως άνθρωπος χρειάζεται δεύτερο. Δηλαδή χρειάζεται συνάνθρωπο. Κι άμα δεν έχετε συνάνθρωπο, έχετε μια δυσκολία. Τώρα το θέμα μας είναι το εξής -επειδή είμαστε και στους ορισμούς. Υπάρχει άνθρωπος πριν τον συνάνθρωπο; Χειρότερο μετά, υπάρχει άνθρωπος αν δεν έχουμε αρχίσει από τον συνάνθρωπο; Και μήπως ο άνθρωπος είναι αυτός που καταλαβαίνει ότι είναι συνάνθρωπος; Άμα πείτε από μόνος σας «είμαι συνάνθρωπος»... όλοι μπορούν να πουν ότι «είμαι άνθρωπος», εντάξει, αλλά άμα πείτε «είμαι συνάνθρωπος», το πρώτο πράγμα που σκέφτεται ο άλλος είναι «για ποιούς μιλάς;» Είναι το συμπληρωματικό. Κι επειδή χρησιμοποιήσες ένα κινέζικο σχήμα που είναι ότι η κρίση και η ευκαιρία είναι ακριβώς το ίδιο ιδεόγραμμα, να ξέρετε ότι το ιδεόγραμμα του αλτρουιστή είναι ζωγραφισμένο ως εξής: (Το ζωγραφίζει σε έναν πίνακα). Αν ξέρετε λίγο κινέζικα θα δείτε ότι αυτός (δείχνει το πρώτο σχήμα) είναι ο «άντρας», αυτό εδώ (δείχνει τις δύο παράλληλες γραμμές) είναι «δύο». Αν δεν ξέρετε καλά τα κινέζικα, όταν το διαβάζετε αυτό νομίζετε ότι είναι γραμμένο «δύο άνθρωποι». Κοιτάξετε τώρα πόσο πιο πολύπλοκο είναι και τι μπορούν να ενσωματώσουν τα κινέζικα. Αυτό εδώ (δείχνει όλο το σχήμα), είναι ο άνθρωπος (δείχνει το πρώτο μέρος) που βλέπει τον εαυτό του ισάξιο με τον άλλον (δείχνει τις γραμμές). Και αυτό εδώ μαζί (το δείχνει ολόκληρο) είναι ο αλτρουιστής. Έχει ενδιαφέρον πώς από δύο ανθρώπους μπορούμε να φτάσουμε στον αλτρουιστή κι άμα το σκεφτείτε λογικά, ο αλτρουιστής είναι αυτός που είναι ένας για δύο. Γιατί είναι ο άλλος. Άρα όταν λέτε «ο άλλος» μιλάτε για έναν αλλά αναφέρεστε

τουλάχιστον σε δύο πρόσωπα. Έχει μεγάλη σημασία σε φάση κρίσης να είμαστε έτοιμοι να είμαστε ο άλλος, για να υπάρχει ο ένας. Πολύ συχνά δίνουμε μεγάλη σημασία στο «ο ένας». Όταν είμαστε λοιπόν μόνο «ο ένας» -κι αυτό είναι το θέμα της απομόνωσης που έλεγες πολύ ορθά- είναι ότι η κρίση μάς έχει μεταφέρει απλώς σε έναν πληθυντικό του «εγώ». Άρα το εγώ επειδή είναι πλήρες δεν ασχολείται με τα άλλα. Άρα αυτή η απομόνωση, αν είναι νοητική, θεσμική, κοινωνική ή ακόμα και ανθρώπινη, προέρχεται από μία θεώρηση η οποία εμπεριέχει την πληρότητα. Δηλαδή «εγώ είμαι όλα». Όταν μπαίνετε στον «άλλον», αναγκαστικά έρχεται στον άλλον η ερώτηση «ποιός είναι ο άλλος άλλος;» Τώρα φανταστείτε ότι σε έναν σύλλογο σοβαρό που βοηθάει τους ανθρώπους δεν είναι «οι άλλοι». Ένας σύλλογος σοβαρός είναι «οι άλλοι άλλοι», γιατί ασχολείται με τους άλλους. Αν ο σύλλογος είναι οι «εμείς» δεν ασχολείται με τους άλλους. Άρα θα πείτε «μα ποιός ασχολείται με τους άλλους; Μα οι άλλοι άλλοι. Άμα συνειδητοποιήσουμε ότι είμαστε οι άλλοι άλλοι, τότε σε φάση κρίσης καταλαβαίνουμε ότι πρέπει να σώσουμε τον καθένα.

Έχει ένα δόγμα ο Αμερικάνικος στρατός -κι άλλοι, αλλά είναι το πιο γνωστό- κι είναι: «δεν αφήνουμε κανέναν δικό μας πίσω». Προσέξτε, δεν λέει «πάμε όλοι μπροστά». Εγώ νομίζω ότι αυτό αν ήταν σύνθημα σε κίνημα, τα πράγματα θα ήταν πιο ανθρώπινα. Σε μία κρίση αυτό που έχει σημασία είναι να μην αφήσουμε κανέναν πίσω. Το να πάμε μπροστά δεν έχει μεγάλη σημασία, γιατί τα πράγματα είναι σκούρα. Αλλά όταν παρατήσετε κάποιον, τότε έχει ένα κομμάτι της αξιοπρέπειάς σας που έχει χαθεί. Αν δεν προχωράμε είναι απλώς ότι το παλεύουμε μαζί κι επειδή είναι δύσκολα τα πράγματα εντάζει, πώς να το κάνουμε, είναι ανηφόρα. Μόλις όμως παρατάμε κάποιον πίσω, τότε σας μπαίνει αυτό το κοινωνικό στοιχείο που θα προκαλέσει τον κυνισμό και είναι «δεν πειράζει, ήταν ευάλωτος. Δεν πειράζει, δεν μπορούμε να φάμε όλοι». Κι όμως πειράζει. Γιατί η Ανθρωπότητα είναι ακριβώς το ανάποδο. Άρα το θέμα είναι να φάμε όλοι ή κανέναν. Άμα ένας δεν τρώει έχουμε ένα θέμα. Και γι' αυτό το μήνυμα της δικαιοσύνης που λέει «είναι προτιμότερο να απελευθερώσεις έναν ένοχο ή να καταδικάσεις έναν αθώο». Όταν επιλέγετε ένα από τα δύο θα δείτε ότι το πρώτο επιλέγεται από τις δημοκρατίες, το δεύτερο από τις δικτατορίες. Γιατί σου λέει «δεν πειράζει, θα το διαχειριστούμε, θα το σβήσουμε όλο». Άρα, η ιδέα λοιπόν είναι η εξής. Όταν μπαίνουμε στο πλαίσιο της κρίσης, που προέρχεται συχνά από έλλειψη κρίσης, πρέπει να σκεφτούμε το εξής, τι είναι αυτό που θα μας μείνει, αν δεν έχουμε τίποτα; Ε, θα μείνει αυτό που είμαστε. Αν λοιπόν σ' αυτό που είμαστε δεν σας έχει μείνει πια η αξιοπρέπεια και να έχετε κάτι, είναι απλώς ότι έχετε ξεχάσει ότι τα σάβανα δεν έχουν τσέπες. Και γι' αυτό ο Ελληνισμός όταν έχουμε μια κηδεία, όταν πραγματικά σεβόμαστε κάποιον είναι μόνο μία λέξη, λέμε «Άξιος». Δεν λέμε «είχε πολλά λεφτά, ήταν φτωχός κλπ». Και το λέμε βέβαια μόνο σε ακραίες περιπτώσεις που σχετίζονται μερικές φορές ακόμη και με ήρωες. Άρα, θα μπορούσαμε να πούμε πολλά λόγια. Είναι ενδιαφέρον πως ο Ελληνισμός επιλέγει μόνο ένα. Γιατί επιλέγουμε αυτό; Δε λέμε «ήταν καλός». Δε λέμε «ήταν σοφός». Αυτά τα λέμε μετά, όταν συζητάμε. Αλλά την ώρα που είμαστε όλοι εκεί πέρα που θα είναι το πιο σημαντικό σημείο, το οποίο προσέξτε, δεν το ακούει ο ίδιος, άρα, γιατί το λέμε; Το λέμε γιατί έχουμε αρχίσει τη διαδικασία της μνήμης. Είναι αυτό που μας

λένε «να ζήσετε, να τον θυμάστε». Εκείνη τη στιγμή επιλέγουμε τον δρόμο, κι αρχίζει τότε, μ' αυτή τη λέξη. Άξιος. Αυτό σας το λέω, με ποια έννοια, όταν βοηθάτε κάποιον που δεν πιστεύει ότι είναι άξιος, ό,τι και να κάνετε, απλώς του δίνετε πράγματα για να έχει, ενώ δεν έχει το είναι. Άρα, το πρώτο πράγμα είναι πώς θα βρει την αξιοπρέπειά του. Αυτός ο αγώνας είναι πολύ δύσκολος και χρειάζεται και επαγγελματισμό, γιατί δε βγαίνει τόσο εύκολα. Γιατί όταν δε τα καταφέρνουμε νομίζουμε ότι εμείς δεν έχουμε αξία. Είναι απλώς επειδή δεν έχουμε αντιμετωπίσει τέτοιου τύπου περιπτώσεις και δεν ξέρουμε πώς να το διαχειριστούμε. Άμα σκεφτείτε ότι ο άνθρωπος σε φάση κρίσης είναι ικανός να απαξιώσει τον εαυτό του, και βοήθεια να παρέχετε, απλώς συμβάλλετε σ' αυτό. Μάλιστα το ξέρετε πολύ καλά ότι όταν έχει παραιτηθεί από κάποια μορφή η κοινωνία, συνεχίζει να δίνει στο άτομο αυτό για το οποίο κατηγορεί. Αυτό είναι ότι είμαστε σε μια φάση απόγνωσης, δεν ξέρουμε πια τι άλλο να κάνουμε και λέμε τουλάχιστον το σώμα να μην υποφέρει. Είναι ότι δεν έχουμε πια τη δυνατότητα να ασχοληθούμε με το πνεύμα. Και λέω λοιπόν ότι σ' αυτή τη φάση παίζουμε ένα παιχνίδι πολύ επικίνδυνο. Το σώμα πρέπει να είναι το στρατήγημα για την προσέγγιση του πνεύματος κι όχι το τέχνασμα για να καλύψουμε την ανυπαρξία του πνεύματος, που στο τέλος θα διαμορφωθεί ως δικαιολογία. Θα πούμε «εγώ έκανα αυτό, παρείχα αυτό, με ασφάλεια υγείας, δεν υπάρχει κίνδυνος και τελικά έκανα την αποστολή μου». Το θέμα είναι, έχετε ρωτήσει στον άλλον αν έχει αξιοπρέπεια τώρα ή αν θεωρεί ότι απλώς λειτουργεί με ορό; Θα ήταν πολύ επικίνδυνο να το θέσετε αυτό το ερώτημα, γιατί μερικές φορές θα δείτε ότι ολόκληρες δομές μπορεί να καταρρεύσουν αν δεν υπάρχει πίσω τους υποστήριξη. Δηλαδή, για μένα αυτό πρέπει να είναι το πάνω μέρος του παγόβουνου. Από κάτω πρέπει να υπάρχει ένας ολόκληρος δεσμός συνειδητοποιημένος όπου ξέρει ακριβώς τι το κάνει και χωρίς αυτό να εκφυλίζεται.

Είναι πολύ εύκολο λοιπόν όταν έχουμε αποδεχτεί την απαξίωση του ανθρώπου κι έχουμε φτάσει στο επίπεδο του ατόμου να λέμε ότι «ε, καλύτερα να κάνουμε αυτό παρά τίποτα». Είναι λάθος. Το τίποτα δεν απαξιώνει. Ενώ αυτό μπορεί και να απαξιώσει και να βοηθήσει την απαξίωση. Άρα μετά λέτε «μα θα πρέπει να είναι ευχαριστημένος. Πάλι καλά που κάνουμε αυτό γι' αυτόν». Το ωραίο είναι ότι το λέμε μεταξύ μας και το δεχόμαστε κιόλας. Λέω ας πούμε εγώ στον Νίκο «πάλι καλά που τον βοηθήσαμε» και λέει ο Νίκος «έχεις δίκιο». Λέω τον Νίκο επίτηδες, γιατί έχουμε το ίδιο όνομα. Άρα, είναι ο Νίκος που μιλάει στον Νίκο κι είναι κι ευχαριστημένος γιατί δέχεται ο Νίκος το επιχείρημα του Νίκου. Και στο τέλος έρχεται κι ο Μιχάλης και λέει «ρε Νίκο» -τώρα δεν ξέρουμε σε ποιόν μιλάει... - «μήπως συμφωνείς απλώς με τον εαυτό σου για να μην έχεις ενοχές, να μην έχεις τύψεις; Λες εγώ τη δουλειά μου την έκανα». Η ιδέα λοιπόν είναι, ξανά απ' την αρχή, ας αφήσουμε τη δουλειά που πηγαίνει προς τη δουλειά κι ας κοιτάξουμε την εργασία που πηγαίνει προς το έργο. Αν δεν μπορούμε στο πλαίσιο της Ανθρωπότητας ως θεμελιακό στοιχείο, αν δεν χρησιμοποιήσουμε την έννοια της κενότητας, για να καταλαβαίνουμε τι είναι συνύπαρξη, άρα τι είναι ο συνάνθρωπος, η βοήθεια που παρέχουμε είναι πάντοτε βοηθητική. Είναι αν θέλετε η πατερίτσα. Είναι αν θέλετε η ανθρωπιστική βοήθεια, αλλά όχι η ανθρώπινη βοήθεια. Ξέρετε πόσο εκφυλισμένη είναι η ανθρωπιστική

βοήθεια σε σχέση με την ανθρώπινη βοήθεια; Η ανθρωπιστική βοήθεια πολύ συχνά ασχολείται με το σώμα. Η ανθρώπινη βοήθεια ασχολείται αποκλειστικά με το πνεύμα. Και αυτό που ο άλλος νιώθει είναι ότι «κοίτα πόσο χρόνο χάνει μαζί μου, ενώ δεν του δίνω τίποτα, δεν μου δίνει τίποτα». Και έτσι δημιουργείται η έννοια της σχέσης. Η σχέση είναι αναγκαστικά χάσιμο χρόνου. Αν ξέρατε πόσοι γονείς ή πόσα παιδιά έχουν προβλήματα επειδή δεν θέλησαν να χάσουν χρόνο και μετά εφόσον ο χρόνος είναι χαμένος λένε «τι μπορούμε να κάνουμε τώρα;». Είναι απλό, πάλι να χάσουμε χρόνο γιατί μόνο χάνοντας χρόνο μπορούμε να επενδύσουμε στο χρόνο και να δημιουργήσουμε μια σχέση. Αν δε δημιουργηθεί αυτή η ανθρώπινη σχέση, όποια και να είναι η βοήθεια είναι απλώς παροχή υπηρεσίας. Αν νομίζετε ότι σε έναν σύλλογο, όπως είστε εδώ, είναι σαν να είσαστε στον ΟΤΕ, έχετε ένα θέμα επικοινωνίας. Δηλαδή, φανταστείτε αυτό, σηκώνετε το τηλέφωνο, σηκώνει κι ο άλλος το τηλέφωνο και χτυπάει και δεν μιλάτε. Αυτό για μένα είναι η τηλεπικοινωνία. Όλη η ιδέα της συνεννόησης είναι «μιλάω, μ' ακούει, καταλαβαίνει». Μερικοί από μας νομίζουν ότι απλώς πρέπει να επικοινωνούν και ξεχνούν ότι η επικοινωνία βασίζεται μόνο και μόνο πάνω στην κοινωνία αλλά δεν έχει ακριβώς το ανθρώπινο στοιχείο, ενώ η συνεννόηση βασίζεται στη νόηση. Η ιδέα λοιπόν είναι ότι άμα δεν υπάρχει αλληλεπίδραση σε επίπεδο νοητικό ο άλλος δεν είναι προετοιμασμένος να παράγει ένα έργο, όποιο και να είναι. Αυτό το έργο μπορεί να είναι ακόμη και η χαρά. Δηλαδή, πώς μπορείτε να παρέχετε χαρά σε κάποιον που θεωρεί ότι είναι ανάξιος. Λες ανάξιος δεν είναι μόνο απαξιωμένος, είναι ότι έχει αποδεχτεί ότι μπορεί να του αφαιρέσετε το ανθρώπινο στοιχείο. Σου λέει «το να είμαι εγώ εδώ, το να μην είμαι εδώ, δεν αλλάζει απολύτως τίποτα». Αν το κάνετε αυτό για έναν άνθρωπο είναι ότι είναι ήδη απάνθρωπο. Αν ξέρατε πόσο απάνθρωπη μπορεί να είναι η κοινωνία παρέχοντας υπηρεσίες χωρίς να δίνει καμία σημασία σε ποιόν το δίνει, θα λέγατε μακάρι να μην υπήρχαν αυτοί οι θεσμοί. Γιατί ξέρετε, έχουμε καταντήσει από μία Ανθρωπότητα που έθαβε τους νεκρούς μεσ' το σπίτι, τους βάλουμε λίγο πιο έξω, λίγο πιο έξω, λίγο πιο έξω, μετά επειδή ήταν πιο μακριά, βρήκαμε ένα ενδιάμεσο, βρήκαμε το γηροκομείο... αν ξέρατε πόσα άτομα είναι ικανά να θάψουν τους δικούς τους στο γηροκομείο, για να μην έχουν να ασχοληθούν με το να τα θάψουν στο νεκροταφείο. Αυτό λοιπόν είναι κοινωνική υπηρεσία.

Εδώ μας στεναχωρεί ακόμη κι η πορτοκαλάδα μέσα στο ψυγείο. Ποιός θα σου τηρήσει την πορτοκαλάδα μέσα στο ψυγείο, όταν ο άλλος έχει φύγει στο γηροκομείο; Είμαστε λοιπόν πολύ εύκολα στην κατηγορία της κοινωνίας για το άτομο και μετά έχουμε μια ατομιστική προσέγγιση και λέμε «ο καθένας ας κάνει ό,τι μπορεί για να σωθεί». Λέμε μετά για δικαιολογία ότι άμα ο καθένας σώσει τον εαυτό του, θα σωθούμε όλοι. Αν ο καθένας έσωζε τους άλλους, τότε θα σωζόμασταν. Κι εδώ είναι το θέμα της ομαδικότητας. Σε μία φάση κρίσης έχουμε λιγότερες επιλογές από μία φάση που δεν έχει κρίση. Για ποιο λόγο, πολύ συχνά σε φάση κρίσης οι κινήσεις γίνονται πράξεις και οι πράξεις είναι μη αναστρέψιμες. Είναι αυτό που σας έλεγα, τον βλέπετε τον άλλον να υποφέρει, δεν σταματάτε, φεύγετε και μαθαίνετε την επομένη στην εφημερίδα ότι είναι νεκρός. Ενώ στη φυσιολογική ζωή θα λέγατε «εντάξει, δεν θα τον βοηθήσω σήμερα θα ξανάρθω μετά από μερικές μέρες, μπορεί και αύριο να

τον δώ». Ναι, αλλά βλέπετε σήμερα που κάνει κρύο... Άμα δείτε ας πούμε ένα παιδάκι που δεν είναι καλά ντυμένο και περιμένει στο λεωφορείο θα πείτε «θα 'ρθει γρήγορα το λεωφορείο», θα πείτε «θα το αντέξει;» Αλλά δεν ξέρω πόσο θα θέλατε να έχετε τις τύψεις ότι είναι νεκρό. Κάθε φορά που δεν κάνουμε μία πράξη ανθρώπινη, στην πραγματικότητα αφήνουμε έναν δικό μας πίσω. Και σε φάση κρίσης απλώς το βλέπουμε. Ενώ σε φάση κοινωνική λέμε «εντάξει, θα διορθωθεί την επόμενη». Μερικά πράγματα δεν διορθώνονται. Άρα, όταν βλέπουμε τη συσπείρωση για την οποία έλεγε ο Μιχάλης, η συσπείρωση αν θέλετε είναι μια απλή έννοια, είναι ο άλλος που καταλαβαίνει ότι αν δεν υπάρχει συσπείρωση, με τα δεδομένα που έχουμε, κάποιος θα πεθάνει. Αν σας φοβίζει η λέξη «πεθάνει» μην ανησυχείτε, υπάρχει χειρότερο. Μπορεί να σε ξεχάσουν πριν πεθάνεις. Αυτό το νοητικό σχήμα το λέω συχνά όταν έχουμε εγκλωβισμένους, όπως έχουμε στην Κύπρο, που αυτό ξέρουμε ακριβώς τι είναι αυτή η λέξη, λέω προσέξτε, γιατί έτσι όπως κάνετε είναι σαν να θεωρείτε τους εγκλωβισμένους αγνοούμενους. Αφού ξέρουμε πού είναι, ξέρουμε πού μένουν, γιατί δεν πας να τους δεις; Και λες είναι σαν να είναι αγνοούμενοι. Άρα είναι εν δυνάμει νεκροί.

Αν συνειδητοποιήσουμε λοιπόν ότι πραγματικά η ζωή είναι ένα δώρο, αλλά το θέμα είναι πώς θα διαχειριστούμε το αντίδωρο. Δηλαδή, παρέχετε μια ζωή, παρέχετε ένα δώρο, δίνετε ως γονείς στα παιδιά, στην οικογένειά σας και μετά βλέπετε τον άλλον - είναι το παράδειγμα που έλεγες για τον 17χρονο- και λέτε «κοίτα τώρα τι γίνεται, έχω κάνει τα πάντα –νομίζω» και μετά σας έρχεται ένα μπούμερανκ το οποίο μπορεί να είναι ακόμα και μια αυτοκτονία. Και λέτε «πώς είναι δυνατόν αυτό το πράγμα;» Στην πραγματικότητα υπάρχουν πολλές λεπτομέρειες που οδηγούσαν σε αυτό, στις οποίες δεν δώσατε σημασία, γιατί θεωρούσατε ότι ήταν απλώς κινήσεις. Ενώ ήταν μια διαδικασία πράξης. Και μετά διαπράττετε το έγκλημα χωρίς καν να το αντιληφθείτε, γιατί το έχετε τόσο πολύ τεμαχίσει. Είναι μια ικανότητα που έχουν οι γενοκτονίες. Στις γενοκτονίες δε φταίει κανένας, γιατί είναι τόσο τεμαχισμένο που δεν καταλαβαίνει κανείς ποιος το κάνει. Ενώ πρέπει να είναι εντελώς οργανωμένο για να γίνει. Γιατί, πόσους να γενοκτονήσετε ακόμα και να το θέλατε. Όταν τον βλέπουμε λοιπόν αυτόν τον τεμαχισμό, πρέπει να καταλάβουμε ότι η ζωή μας είναι γεμάτη λεπτομέρειες τις οποίες αν δίνουμε σημασία θα ήταν ενδείξεις, αν δεν δίνουμε σημασία, είναι προβλήματα. Γι' αυτό λοιπόν όταν έχετε να κάνετε με επαγγελματίες, μπορεί να πάνε να δουν ένα άτομο και την ώρα που συνομιλούν να βλέπουν ένα σωρό λεπτομέρειες τις οποίες δεν τις έχει δει ούτε καν ο γονέας. Και μετά να λένε «έχετε προσέξει αυτό το πράγμα; - Όχι. -Αυτό; - Όχι.-Είστε σίγουροι ότι είναι καλά; - Ναι, ποιο είναι το πρόβλημα;» Και τελικά, αυτό που μας προβληματίζει -είναι αυτό που σας έλεγα και στην αρχή της διάλεξης- είναι ότι ξεχνάμε, ότι «εν αρχή το πρόβλημα». Αυτό που νομίζουμε είναι ότι ζούμε σε μία λύση. Μα δεν υπάρχει λύση χωρίς πρόβλημα. Άρα, αυτό που έχει σημασία είναι να υπάρχει λύτης. Μερικές φορές μπορεί να είναι καταλύτης. Δηλαδή να είναι κάποιος που βοηθάει να λύσετε το πρόβλημα. Μερικές φορές μπορεί να είναι αυτός που θα δείξει ότι υπάρχει πρόβλημα, ενώ θα θέλατε να μην υπάρχει. Κι είναι το πρόβλημα της αντιμετώπισης του κυνισμού που είναι μια μορφή σολιμισμού. Στην πραγματικότητα, ο άλλος λέει

«θεωρώ ότι δεν υπάρχει, άρα δεν είναι, άρα δεν έχω να λύσω κανένα πρόβλημα». Και το λέω εδώ επειδή υπάρχουν περισσότερες μαμάδες κιόλας, υπάρχει μια διαφορά στο φύλο. Πολύ συχνά η μάνα είναι πολύ πιο συνειδητοποιημένη από το τι γίνεται, ενώ ο πατέρας -δεν το λέω με κακία για αυτούς που είναι εδώ, αλλά το λέω λόγω επαγγέλματος- ο άλλος, κι όχι η άλλη, θα ήθελε να μην υπάρχει. Η άλλη, επειδή μερικές φορές το έχει γεννήσει, νιώθει ότι άμα δεν κάνει τίποτα και αυτή, ποιος θα το κάνει; Είναι αυτό που λέει μερικές φορές το παιδάκι «άμα δεν έχω τίποτα και μ' έχουν φτύσει όλοι, θα' χω τη μάνα μου». Άρα, θέλω να σας πω ότι η ιδέα δεν είναι ξαφνικά να γίνουμε όλοι μαμάδες. Μετά δεν είναι ότι η μάνα είναι μοναδική, με την έννοια ότι μόνο αυτή μπορεί να ανταπεξέλθει. Είναι μερικές φορές που μπορεί να βοηθηθεί για να κάνει αυτό το έσχατο. Το θέμα είναι ότι ο άλλος πρέπει να ξέρει ότι δεν είναι η άλλη. Μετά πρέπει οι δύο άλλοι άλλοι να καταλαβαίνουν για ποιον άλλον μιλάν. Αυτό δημιουργεί πάρα πολλές σχέσεις. Αυτές οι σχέσεις είναι δεσμά που γίνονται δεσμοί. Ενώ όταν δεν τις προσέχουμε είναι δεσμοί που γίνονται δεσμά. Και μετά νομίζουμε ότι όλα σώζονται από ένα σκοινί που τραβάμε και ξεχνάμε ότι μερικά σκοινιά που τα τραβάν δεν είναι για καλό τέλος. Άρα πρέπει να είμαστε πολύ προσεκτικοί σ' αυτές τις σχέσεις, γιατί στην πραγματικότητα η Ανθρωπότητα υπάρχει περισσότερο στις σχέσεις παρά στα άτομα. Άρα φανταστείτε τώρα ότι ενώ έχουμε την προσέγγιση «το άτομο είναι μοναδικό» κι αρχίζουμε απ' αυτό, η δικιά μας η προσέγγιση είναι «πρώτα η Ανθρωπότητα», δημιουργία σχέσεων, συνάνθρωποι, τους οποίους τους ονομάζουμε ανθρώπους. Τότε παράγουμε ένα έργο. Γιατί αυτό που έχει σημασία είναι να βοηθάμε την Ανθρωπότητα. Κι αν δεν μπορούμε, να βοηθάμε αυτούς που τη βοηθούν. Αυτά για σήμερα. Ευχαριστώ πολύ.